

نقش واسطه هوش معنوی، مهارت‌های اجتماعی و خلاقیت در رابطه بین ترتیب تولد با پیشرفت تحصیلی در دانش‌آموزان

پریا جنگی^۱
* غلامعلی افروز^۲
علیرضا سنگانی^۳
حسن اسدزاده^۴
علی دل‌آور^۵

تاریخ دریافت: ۱۳۹۷/۰۳/۲۷

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۸/۰۶/۱۴

چکیده

امتیازات مشاهده‌شده فرزندان اول بر فرزندان بعدی در صفات شخصیتی، هوش و پیشرفت تحصیلی، بخشی از پدیده‌های است که به «اثر ترتیب تولد» معروف است. نظریه‌های ترتیب تولد به دنبال تبیین اثر ترتیب تولد، یعنی تفاوت‌های هوشی و عملکردی افراد دارای ترتیب‌های مختلف تولد هستند. فرضیه کاهش منابع خانواده و الگوی هم‌آمیزی دو نظریه معروف در این زمینه‌اند که علت برتری فرزندان اول بر فرزندان بعدی را در هوش و پیشرفت تحصیلی توضیح می‌دهند. بنابراین توضیحات، این پژوهش با هدف بررسی نقش واسطه هوش معنوی، مهارت‌های اجتماعی و خلاقیت در رابطه بین ترتیب تولد با پیشرفت تحصیلی در دانش‌آموزان انجام شده است. روش از نوع پژوهش‌های همبستگی مبتنی بر روش مدل‌یابی معادلات ساختاری است. جامعه آماری این پژوهش را تمامی دانش‌آموزان دختر پایه دهم متوسطه شهر ارومیه در سال تحصیلی ۹۶-۹۷ به تعداد ۱۴۷۲ نفر تشکیل می‌دهد. در این پژوهش برای تعیین حجم نمونه با توجه به تعداد متغیرهای مشاهده‌شده و ۱۴۷۲ تخصیص ضریب ۱۵ برای هر متغیر و با احتساب احتمال وجود پرسشنامه‌های ناقص، ۲۵۰ نفر برای حجم نمونه انتخاب شد. ابزارهای گردآوری داده‌ها شامل مقیاس هوش معنوی کینگ (۲۰۰۸)، مقیاس مهارت‌های اجتماعی ایندیریتزن، فوستر (۱۹۹۲) و مقیاس خلاقیت تورنس (۱۳۷۲) بودند و همچنین سنجش پیشرفت تحصیلی با توجه به معدل به دست آمد. یافته‌ها نشان داد که بین ترتیب تولد، هوش معنوی، مهارت‌های اجتماعی و خلاقیت با پیشرفت تحصیلی در دانش‌آموزان رابطه مثبتی وجود دارد؛ همچنین مدل پژوهش تأیید شد و به‌طور کلی ۳۸ درصد از پیشرفت تحصیلی با ترتیب تولد، هوش معنوی، مهارت‌های اجتماعی و خلاقیت تبیین می‌شود. همچنین ترتیب تولد اثر مستقیم معنادار بر پیشرفت تحصیلی داشته و ترتیب تولد با میانجی‌گری هوش معنوی، مهارت‌های اجتماعی و خلاقیت اثر غیرمستقیمی بر پیشرفت تحصیلی نشان داده است. با توجه به تأثیر ترتیب تولد بر پیشرفت تحصیلی در محتوای آموزشی به افراد، توجه به این عامل می‌تواند پیرو متغیرهای واسطه همانند هوش معنوی، مهارت‌های اجتماعی و خلاقیت، تأثیرات بسزایی بر پیشرفت تحصیلی بگذارد.

کلیدواژه‌ها: ترتیب تولد، پیشرفت تحصیلی، هوش معنوی، مهارت‌های اجتماعی، خلاقیت.

۱. دانشجوی دکتری روانشناسی تربیتی، واحد علوم و تحقیقات، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران.
۲. استاد روانشناسی کودکان استثنایی، دانشگاه تهران، تهران، ایران.
۳. استادیار روانشناسی، دانشگاه شهید چمران، اهواز، ایران.
۴. دانشیار روانشناسی و علوم تربیتی، دانشگاه علامه طباطبائی، تهران، ایران.
۵. استاد سنجش و اندازه‌گیری، دانشگاه علامه طباطبائی، تهران، ایران.

paria.jangi@yahoo.com

مقدمه

تفاوت‌های افراد دارای ترتیب تولد^۱ مختلف در صفات شخصیتی، هوش و پیشرفت تحصیلی، اثر ترتیب تولد^۲ نام دارد؛ منظور از ترتیب تولد جایگاه تولد فرزندان است که هرکدام ویژگی‌های، رفتاری، نگرشی و شخصیتی متفاوتی دارند (لویس و کومار^۳، ۲۰۱۶). جایگاه کودک از نظر ترتیب تولد در شکل‌گیری، این نگرش‌ها و رفتاری از بدو روان‌شناسی مدرن توجه بسیاری از اندیشمندان را به خود جلب کرده است (کانی^۴، ۲۰۱۶) و آلفرد آدلر^۵ (۱۹۰۸) می‌گوید ترتیب تولد روی شخصیت تأثیرگذار است. از طرفی مطالعه خان، نواز، خان و یاسین^۶ (۲۰۱۸) نشان داد که ترتیب، بزرگ‌تر و کوچک‌تر بودن از خواهر و برادرها و قرارگرفتن در معرض نگرش‌های متفاوت والدین شرایط کودکی متفاوتی را به وجود می‌آورد که بر تعیین شخصیت، سطح تعاملات بین فردی و رشد مهارت‌های اجتماعی^۷ اثر دارد. مهارت‌های اجتماعی مجموعه‌ای از توانایی‌ها هستند که به دانش‌آموز این امکان را می‌دهد روابط اجتماعی مثبت و مفید را آغاز و حفظ کند (هیپروفسکی، متیو و کیتسانتاس^۸، ۲۰۱۷)، دوستی و صمیمیت با همسالان را گسترش دهد و سازگاری رضایت‌بخشی را در مدرسه ایجاد کند (گرشام و الیوت^۹، ۱۹۹۰). امروزه داشتن مهارت‌های اجتماعی رکن لازم و اساسی زندگی اجتماعی بوده و فقدان آن می‌تواند باعث آسیب‌های فردی و اجتماعی در حیطه‌های متفاوت شغلی، تحصیلی و حتی خانوادگی شود (فاتحی‌زاده، نصر اصفهانی و فتحی، ۱۳۹۳). پژوهش‌های هال و دیپرنا^{۱۰} (۲۰۱۷) و آکپان، اوجیناکا و اکانم^{۱۱} (۲۰۰۱) نشان می‌دهد که مهارت‌های اجتماعی میانجی‌گری قوی برای سطح پیشرفت تحصیلی است و کودکانی که در مهارت‌های اجتماعی خود مشکل دارند، در معرض خطر مشکلات عاطفی- اجتماعی و عملکرد تحصیلی ضعیف قرار دارند. از جانبی دیگر، با نگاهی گذرا به ابعاد اساسی شکل‌دهنده شخصیت انسان علاوه بر ویژگی اجتماعی بودن، می‌توان به ابعاد معنوی اشاره داشت (عاشوری، ازادمرد، جلیل و مومنی، ۲۰۱۴)، سازه هوش معنوی^{۱۲} نیز

1. Birth Order

2. Birth Order Effect

3. Louis, & Kumar

4. Cooney

5. Alfred Adler

6. Khan, Nawaz, Khan, Yaseen

7. Social skills

8. Wibrowski, Matthews, & Kitsantas

9. Gresham, & Elliott

10. Hall, & DiPerna

11. Akpan, Ojinnaka, & Ekanem

12. Spiritual intelligence

یکی از مفاهیمی است که در پرتو توجه و علاقه جهانی روان‌شناسان به حوزه معنویت توسعه یافته است (قربان‌جهرمی، حجازی، اژه‌ای و خدایاری‌فرد، ۱۳۹۲). هوش معنوی توانایی عمل همراه با آگاهی در عین حفظ سلامت و آرامش درونی و بیرونی (بردباری)، صرف نظر از شرایط است (سیچنگ، شاه، جمالا، آکیل، احمد و گال^۱، ۲۰۱۷). درواقع هوش معنوی یک هوش ذاتی انسان است و همانند هر هوش دیگر می‌تواند رشد کند؛ این بدان معنی است که می‌توان آن را توصیف و اندازه‌گیری کرد (حاجیان، شیخ‌الاسلامی، همایی، رحیمی و امین‌الرعا، ۱۳۹۱). بنابر تحقیقات جاش^۲ (۲۰۱۴) و دوی، راجش و دوی^۳ (۲۰۱۷) به نظر می‌رسد عوامل معنوی همانند هوش معنوی در سطوح پیشرفت تحصیلی تأثیرگذار است. در مطالعات نصرتی، رحیمی‌نژاد و قیومی (۲۰۱۸) نشان داده شد که هوش معنوی لازمه سازگاری بهتر با محیط در ابعاد، خانوادگی، شغلی و تحصیلی است (کمال‌جو، نریمانی، عطادخت و ابوالقاسمی، ۱۳۹۵)؛ افرادی که از هوش معنوی بالاتری برخوردارند، تحمل آنان در مقابل فشارهای زندگی بیشتر است (صفری، جناآبادی، اسلام‌آبادی و عباسی، ۲۰۱۶). از جانبی دیگر مطالعه یادو^۴ (۲۰۱۷) نشان دادند که این عوامل سازگاران به محیط بین‌فردی می‌تواند در پرو برخی از سازه‌های دیگر روان‌شناختی همانند ابتکار و خلاقیت^۵ متبلور شود، ترکیبی از قدرت انعطاف‌پذیری و حساسیت است (کاظمی، نادری، هاشمی و میکائیلی، ۱۳۹۵) و فرد را قادر می‌سازد خارج از نتایج تفکر نامعقول، به نتایج متفاوت بیندیشد که حاصل آن رضایت خواهد بود (گاجدا، کارووسکی و بگتو^۶، ۲۰۱۷)؛ فرایندی که در نتیجه آن، یک اثر جدید تولید می‌شود (لیایو، چن، چن و چانگ^۷، ۲۰۱۸). جامعه‌ای که بتواند خلاقیت نسل جوان را احیا سازد، از میزان بسیار زیاد توسعه، رشد و شکوفایی علمی برخوردار خواهد شد و بالعکس به هر میزان که خلاقیت پرورش و تعالی نیابد رکود علمی، صنعتی و فرهنگی را باید برای آن جامعه انتظار داشت (نجفی، سپیده و عرب خزائی، ۱۳۹۰). با توجه به اینکه میزان پیشرفت تحصیلی و افت تحصیلی یکی از ملاک‌های کارایی نظام آموزشی و اجتماعی است، کشف و بررسی متغیرهای تأثیرگذار بر عملکرد تحصیلی، به شناخت بهتر و پیش‌بینی متغیرهای مؤثر در مدرسه می‌انجامد. بنابراین بررسی متغیرهایی که با پیشرفت تحصیلی در دروس مختلف رابطه دارد، یکی از موضوعات

1. Cisheng, Shah, Jamala, Aqeel, Ahmed, & Gul

2. Joshi

3. Devi, Rajesh, & Devi

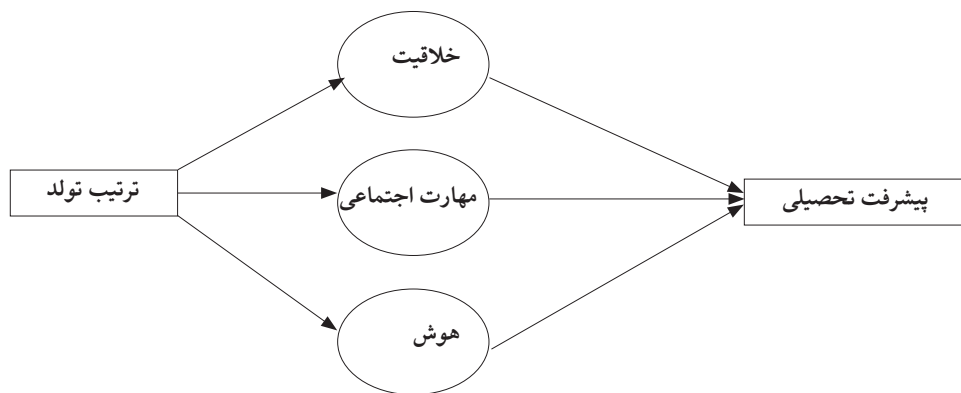
4. Yadav

5. creativity

6. Gajda, Karwowski, & Beghetto

7. Liao, Chen, Chen, & Chang

اساسی تحقیق در نظام آموزش و پرورش است و برخی از این پژوهش‌ها تأییدکننده نظر آدلر مبنی بر تأثیر رتبه تولد در ساختار شخصیتی، اجتماعی و حتی آموزشی تحصیلی افراد است (هاتز و پانتانو، ۲۰۱۵). براساس جست‌وجوها، در ایران پژوهش‌های بسیار اندکی در این زمینه انجام شده که هیچ‌کدام پیشرفت تحصیلی را براساس ترتیب تولد مطالعه نکرده‌اند. با توجه به مطالب اشاره‌شده، هدف پژوهش حاضر تعیین نقش واسطه هوش معنوی، مهارت‌های اجتماعی و خلاقیت در رابطه بین ترتیب تولد با پیشرفت تحصیلی در دانش‌آموزان است.

نمودار ۱: مدل مفهومی فرضی (پیشنهادی) تحقیق با توجه به پیشینه تحقیقاتی

این مدل مفهومی براساس روابط ترتیب تولد و متغیرهای هوش معنوی که دارای چهارسطح (توسعه حالت آگاهی، تولید معنای شخصی و تفکر انتقادی وجودی) است و همچنین خلاقیت که دارای چهار سطح (بسط، انعطاف‌پذیری، اصالت و سیالی) است و همچنین مهارت‌های اجتماعی که دارای دو سطح (رفتارهای مطلوب و رفتارهای غیراجتماعی) است با متغیر پیشرفت تحصیلی طراحی شده است. پوررضاییان (۱۳۹۲) نشان داد که رتبه تولد بر ویژگی‌های شخصیتی دانشجویان اثر دارد و می‌تواند تعیین‌کننده سطح عملکرد آنان باشد. ابراهیمی پاکیزه، ابراهیمی عارف و صادقی (۱۳۹۴) گفته‌اند بین ترتیب تولد با هوش در دانشجویان رابطه وجود دارد و ترتیب تولد می‌تواند هوش را پیش‌بینی کنند. افروز و بابازاده (۱۳۹۱) نیز گفته‌اند بین ترتیب تولد با سبک‌های دلبستگی، ابعاد شخصیت و پیشرفت تحصیلی در نوجوانان رابطه معناداری وجود دارد. مقامع، افروز، سیف و حمیدی (۱۳۸۶) در پژوهشی به این نتایج دست یافتند که در تمام پایه‌های

بررسی شده، پیشرفت تحصیلی و خلاقیت دانش‌آموزان متولد نیمه اول، کمتر از پیشرفت تحصیلی و خلاقیت دانش‌آموزان متولد نیمه دوم سال است. در پژوهشی دیگر رئیسی، احمري طهران، حیدری، جعفر بگلو، عابدینی و بطحایی (۱۳۹۲) در پژوهشی نشان داد که هوش معنوی بیشتر با شادکامی بیشتر و پیشرفت تحصیلی دانشجویان همراه است. همچنین حسن‌زاده و ایمانی‌فر (۱۳۹۱)، نشان دادند که بین خلاقیت و عزت نفس و پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان تفاوت معنی‌داری وجود ندارد. پژوهش مک نالی و یاین^۱ (۲۰۱۵) نشان داد که ترتیب تولد فرزند نخست بر پیشرفت و عملکرد تحصیلی دانش‌آموزان اثر دارد. لويس و کومار (۲۰۱۶) نیز می‌گویند ترتیب تولد فرزند نخست و آخر بر پیشرفت تحصیلی با میانجی سازه‌های هوشی و سطح مهارت‌های اجتماعی دارای اثر است. کانوی (۲۰۱۶) و بارکلی و مسیرسکیلا (۲۰۱۶) دریافتند که ترتیب تولد فرزند نخست در خانواده می‌تواند بر سطح آموزش، رسیدگی والدین، پیشرفت تحصیلی و حتی سطح خلاقیت و وابستگی‌های روان‌شناختی تأثیر بگذارد. هاتز و پانتانو (۲۰۱۵) نشان داد که ترتیب تولد فرزند نخست و آخر در محیط خانواده می‌تواند عملکرد تحصیلی و سطح سازگاری باتوجه‌به ویژگی‌های هوشی و مهارت‌های اجتماعی را پیش‌بینی کند. بنابراین سؤال اصلی پژوهش این‌گونه است آیا هوش معنوی، مهارت‌های اجتماعی و خلاقیت در رابطه بین ترتیب تولد با پیشرفت تحصیلی در دانش‌آموزان نقش واسطه دارند؟

روش

این پژوهش باتوجه‌به هدف آن از نوع پژوهش‌های بنیادی و ازلحاظ شیوه گردآوری داده‌ها به‌صورت مقطعی و تحلیل آنها به‌روش توصیفی و از نوع پژوهش‌های همبستگی مبتنی بر روش مدل‌یابی معادلات ساختاری (SEM) به‌طور خاص معادلات رگرسیونی (تلفیق تحلیل مسیر و تحلیل عاملی سطح دوم) بوده است. جامعه آماری این پژوهش شامل تمامی دانش‌آموزان دختر پایه دهم دوره دوم متوسطه شهر ارومیه در سال تحصیلی ۹۵-۹۶ به تعداد ۱۴۷۲ نفر است. در این پژوهش برای تعیین حجم نمونه باتوجه‌به تعداد متغیرهای مشاهده‌شده و تخصیص ضریب ۱۵ برای هر متغیر و با احتساب احتمال وجود پرسشنامه‌های ناقص، ۲۵۰ نفر برای حجم نمونه انتخاب شد. پس از تعیین تعداد نمونه، نمونه‌ها با روش نمونه‌گیری تصادفی خوشه‌ای چندمرحله‌ای انتخاب شد؛ به این صورت که در مرحله نخست از بین نواحی ۱ و ۲ شهر ارومیه یک ناحیه به‌روش تصادفی ساده

1. McNally, & Yuen

انتخاب شد و در مرحله دوم از بین تمامی مدارس ناحیه ۲، ۲ مدرسه به صورت تصادفی ساده انتخاب شدند و سپس از بین هر مدرسه، ۳ کلاس به صورت تصادفی انتخاب شدند.

ابزار پژوهش

مقیاس هوش معنوی کینگ: کینگ این مقیاس را در سال (۲۰۰۸) طراحی کرد که دارای ۲۸ گویه بوده و این پرسشنامه شامل چهار مقیاس تفکر وجودی، تولید معنای، آگاهی، توسعه هوشیاری است. در نسخه انگلیسی این پرسشنامه، آلفای کرونباخ برای کل مقیاس ۰/۹۲ و برای زیرمقیاس‌های آن به ترتیب به این گونه به دست آمده است: زیرمقیاس تفکر وجودی دارای آلفای ۰/۷۸، تولید معنای دارای آلفای ۰/۷۸، آگاهی دارای آلفای ۰/۸۷ و بسط دارای آلفای ۰/۹۱ بودند. در ایران نیز، رق غباری بناب، سهرابی، خرمی مارکانی، زمانپور و راقیان، (۱۳۹۴) روایی این مقیاس را پس از ترجمه، روی دانشجویان دانشگاه سنجیده‌اند؛ یافته‌ها ساختار چهارعاملی ۲۴ گویه‌ای مقیاس سنجش هوش معنوی کینگ را تأیید کرده است و پایایی این پرسشنامه را با روش آلفای کرونباخ ۰/۸۹ و با روش بازآزمایی در یک فاصله دوهفته‌ای ۰/۶۷ گزارش کرده‌اند. در پژوهش حاضر نیز پایایی به روش آلفای کرونباخ ۰/۷۲۱ و برای خرده‌مقیاس‌های تفکر وجودی ۰/۶۳۱، تولید معنای ۰/۶۶۹، آگاهی ۰/۶۹، توسعه هوشیاری ۰/۷۰۱ است.

مقیاس مهارت‌های اجتماعی ایندربیتزن و فوستر: در این پژوهش برای سنجش میزان مهارت‌های اجتماعی از پرسشنامه ایندربیتزن و فوستر (۱۹۹۲) استفاده شده است. این پرسشنامه دارای ۳۹ عبارت پنج‌گزینه‌ای است که آزمودنی پاسخ خود را برای هر عبارت در دامنه‌ای از گزینه‌های «اصلاً صدق نمی‌کند» تا «همیشه صدق می‌کند»، ابراز می‌کند. عبارات این پرسشنامه در دو زمینه رفتارهای مثبت و منفی هستند. هر عبارت دارای شش گزینه است. بخش رفتارهای مثبت شامل عبارات شماره ۳، ۶، ۷، ۹، ۱۱، ۱۵، ۱۷، ۱۸، ۲۴، ۲۵، ۲۶، ۲۸، ۲۹، ۳۰، ۳۳، ۳۴، ۳۵، ۳۸، ۳۹ و بخش رفتارهای منفی شامل عبارات شماره ۱، ۲، ۵، ۸، ۱۰، ۱۲، ۱۳، ۱۴، ۱۹، ۲۰، ۲۱، ۲۳، ۲۷، ۳۱، ۳۶ است. پایایی این پرسشنامه را امینی (۱۳۷۸) در شهر تهران برای دانش‌آموزان دوم راهنمایی برای گزاره‌های مثبت و منفی به ترتیب ۰/۷۱ و ۰/۶۸ گزارش کرده است. در پژوهش حاضر پایایی به روش آلفای کرونباخ ۰/۷۴۲ و برای خرده-مقیاس‌های رفتار مطلوب ۰/۷۳ و رفتار غیر اجتماعی ۰/۶۹۱ است.

مقیاس خلاقیت تورنس: عابدی (۱۳۷۲) این مقیاس را برای سنجش تفکر خلاق پرسشنامه ۶۰ گویه‌ای در چهار بعد سیالی (۱۶ گویه)، انعطاف‌پذیری (۱۱ گویه)، اصالت (۲۲ گویه) و بسط (۱۱ گویه) تهیه کرده است. در مقابل هر گویه سه گزینه قرار دارد که به ترتیب نمره‌ای از ۰ تا ۲ می‌گیرند و جمع نمره‌ها نمره کل خلاقیت شناختی را نشان می‌دهد که دامنه‌ای از نمرات ۰ تا ۱۲۰ را شامل می‌شود. عابدی روایی این پرسشنامه را با شیوه تحلیل عامل و همبستگی با آزمون‌های مشابه (تورنس) محاسبه کرد. ضریب همبستگی بین نمره کل آزمون تورنس و نمره کل آزمون معادل $0/46$ به دست آمد (عابدی، ۱۳۸۲). پایایی آن با بازآزمایی و آلفای کرونباخ گزارش محاسبه شده است. ضریب پایایی بخش‌های سیالی، ابتکار، انعطاف‌پذیری و بسط از طریق بازآزمایی در اجرای فرم اولیه این آزمون در پژوهش عابدی به ترتیب $0/85$ ، $0/82$ ، $0/84$ ، $0/80$ به دست آمد (عابدی، ۱۳۷۲). در این پژوهش پایایی به روش آلفای کرونباخ $0/740$ و برای خرده‌مقیاس‌های سیالی $0/71$ ، انعطاف‌پذیری $0/877$ ، ابتکار $0/915$ و بسط با جزئیات $0/731$ است.

پیشرفت تحصیلی: در این پژوهش اطلاعات لازم درباره شاخص پیشرفت تحصیلی، از طریق معدل دانش‌آموزان در پایان سال تحصیلی جمع‌آوری شد؛ بدین‌صورت که معدل هر دانش‌آموز، با مراجعه به اسناد و مدارک تحصیلی موجود در پرونده تحصیلی را متصدیان امور دفتری مشخص کردند و در اختیار محقق قرار داده دادند.

ترتیب تولد: برای سنجش ترتیب تولد از افراد به‌صورت مستقیم پرسیده شده که فرزند چندم خانواده هستند و در این پژوهش ترتیب اول، دوم و سوم در نظر گرفته شده بود و دیگر رتبه‌های بالاتر مدنظر نبوده است.

روش تجزیه و تحلیل داده‌ها

در این پژوهش برای تجزیه و تحلیل اطلاعات به دست آمده از مدل‌یابی معادلات رگرسیونی ساختاری استفاده شد. برای تجزیه و تحلیل داده‌ها از نرم‌افزار SPSS ۱۸ و Amos ۲۳ استفاده شد.

روش کار

در گام نخست به مطالعات کتابخانه‌ای در بررسی مبانی نظری و جمع‌آوری پیشینه کافی پرداخته شد. در گام دوم با توجه به روش میدانی در بازه زمانی آبان تا آذر ۱۳۹۶ با مراجعه به

مدارس ناحیه ۲ شهر ارومیه به صورت کلاسی انتخاب شدند. نخست درباره هدف پژوهش و روش همکاری، زمان لازم (نیم ساعت) و تکمیل ابزارها به دانش آموزان در کلاسها توضیحات مقدماتی داده شد و پس از کسب رضایت نامه، آگاهانه از جانب جامعه هدف در خصوص اجرای طرح و مجوزهای ارگانی، پرسشنامه ها در اختیار دانش آموزان گروه نمونه قرار گرفت.

یافته ها

در ابتدا با بررسی پیش فرض های آماری با استفاده از آزمون های، کشیدگی و چولگی، جعبه ای، کولموگروف اسمیرنوف داده های پرت شناسایی، سپس با استفاده از آزمون ماهالانوبیس داده های پرت حذف شد و تعداد داده ها به ۲۲۶ نمونه کاهش یافت. همچنین پس از بررسی نرمالی داده ها مدل اندازه گیری (روایی تأییدی) سه متغیر پژوهش بررسی و تأیید شد. نتایج میانگین واریانس های استخراجی (AVE) نشان می دهد تمامی خرده مقیاس ها در مدل اندازه گیری مقادیر به دست آمده آن از حد معیار ۰/۵ بزرگ تر است که نشان دهنده روایی از نوع همگراست؛ همچنین پایایی مرکب (پایایی سازه) نشان دهنده آن است که مقادیر به دست آمده از مؤلفه ها از حد معیار ۰/۰۷ بیشتر است و بنابراین موضوع AVE و CR پرسشنامه ها تأیید می شود و در تحلیل متغیر ترتیب تولد از مقیاس رتبه ای به مقیاس فاصله ای تبدیل شده است.

جدول ۱: ماتریس همبستگی پیرسون بین ترتیب تولد، هوش معنوی، مهارت‌های اجتماعی و خلاقیت با پیشرفت تحصیلی

متغیر	M	SD	۱	۲	۳	۵	۶	۷	۸	۹	۱۰	۱۱	۱۲	۱۳	۱۴
ترتیب تولد	۳/۰۸	۱/۲۲	۱												
پیشرفت تحصیلی	۱۴/۷۹	۲/۸۱	.۱۴*	۱											
سیالی															
۲۰/۸۶	۸/۱۲	.۱۷*	.۱۵*	۱											
انعطاف	۲۰/۴۸	۷/۷۹	.۱۵*	.۲۲***	.۲۸**	۱									
ابتکار	۲۸/۳۴	۸/۹۴	.۱۶*	.۲۲***	.۲۷*	.۳۸**	۱								
بسط با جزئیات	۲۱/۴۹	۱۱/۳۶	.۱۴*	.۱۵*	.۳۲***	.۲۱**	.۲۷**	۱							
تفکر وجودی	۱۰/۷۲	۲/۵۸	.۱۳*	.۳۴***	.۳۵**	.۲۲**	.۳۶***	.۳۲***	۱						
تولید معنای	۱۰/۴۳	۲/۶۲	.۱۷*	.۳۷**	.۳*	.۳۷**	.۲۰**	.۲۱**	.۲۶**	۱					
آگاهی	۱۳/۸۷	۲/۸۹	.۱۷*	.۲۴***	.۲۹**	.۳۵**	.۲۲***	.۲۷**	.۱۸*	.۳۳***	۱				
توسعه هوشیار															
۱۰/۰۳	۲/۷۶	.۰۸	.۱۷**	.۲۳***	.۲۵**	.۲۹**	.۲۵**	.۲۷**	.۲۹**	.۳۳***	۱				
رفتار مطلوب	۳۳/۶۳	۵/۶۹	.۱۷*	.۲۸**	.۱۷**	.۲۹**	.۱۸*	.۳۰**	.۳۳***	.۳۱**	.۲۷***	.۲۶**	۱		
رفتار غیر اجتماعی															
۲۳/۲۷	۴/۲۶	.۱۰*	.۳۶**	.۲۱**	.۲۲**	.۲۷**	.۲۳***	.۲۷**	.۳۰**	.۳۰**	.۳۰**	.۳۰**	۱		
خلاقیت	۹۱/۱۸	۳۳/۸۴	.۱۶*	.۲۴***	.۵۸**	.۴۹**	.۵۳*	.۴۸**	.۱۷*	.۱۸*	.۳۰**	.۲۸**	.۳۷***	.۲۱**	۱

در سطح ۰/۰۵ معنی داری است. * در سطح ۰/۰۱ معنی داری است. N = ۲۲۶

نتایج مندرج در جدول (۱)، همبستگی مستقیم معناداری بین ترتیب تولد، هوش معنوی، مهارت‌های اجتماعی و خلاقیت با پیشرفت تحصیلی در دانش‌آموزان را نشان می‌دهد.

جدول ۲: شاخص‌های برازش حاصل از تجزیه و تحلیل داده‌ها و متغیرها پس از پنج مرحله اصلاح

نام آزمون	توضیحات	مقادیر پذیرفتنی	مقدار به دست آمده قبل از تصحیح	مقدار به دست آمده پس از تصحیح
χ^2/df	کایاسکوئرنسی	< 3	۴/۰۱۱	۲/۲۶
RMSEA	ریشه میانگین توان دوم خطای تقریب	$< 0/1$	۰/۰۶۶	۰/۰۳۳
GFI	شاخص برازندگی تعدیل یافته	$> 0/9$	۰/۸۹۳	۰/۹۶۹
NFI	شاخص برازش نرم	$> 0/9$	۰/۹۰۲	۰/۹۵۲
CFI	شاخص برازش مقایسه‌ای	$> 0/9$	۰/۸۸۶	۰/۹۷۷
DF	-	-	۱۴۲	۱۳۸

نتایج مندرج در جدول (۲)، مقدار RMSEA برابر با ۰/۰۳۳ است؛ پس این مقدار کمتر از ۰/۱ است که نشان‌دهنده این است که میانگین مجذور خطاهای مدل مناسب و مدل مناسب و پذیرفتنی است. همچنین مقدار کای دو به درجه آزادی (۲/۲۶) بین ۱ و ۳ است و میزان شاخص CFI، GFI و NFI نیز تقریباً برابر و بزرگ‌تر از ۰/۹ بوده که نشان می‌دهد مدل اندازه‌گیری متغیرهای پژوهش، مدلی مناسب است.

جدول ۳: برآورد مستقیم مدل با روش حداکثر درست‌نمایی (ML)

متغیر	b	B	R ²	معناداری
فرزند اول بر پیشرفت تحصیلی	۰/۲۶	۰/۱۱	۰/۰۲	۰/۰۰۴
فرزند دوم بر پیشرفت تحصیلی	۰/۲۲	۰/۰۸	۰/۰۱۷	۰/۰۰۷
فرزند سوم بر پیشرفت تحصیلی	۰/۳۱	۰/۱۲	۰/۰۳	۰/۰۰۰
هوش معنوی بر پیشرفت تحصیلی	۰/۳۰	۰/۱۸	۰/۰۵	۰/۰۰۰
خلاقیت بر پیشرفت تحصیلی	۰/۱۹	۰/۰۹	۰/۰۱۷	۰/۰۰۵
مهارت‌های اجتماعی بر پیشرفت تحصیلی				
۰/۴۲	۰/۲۱	۰/۰۸	۰/۰۰۰	

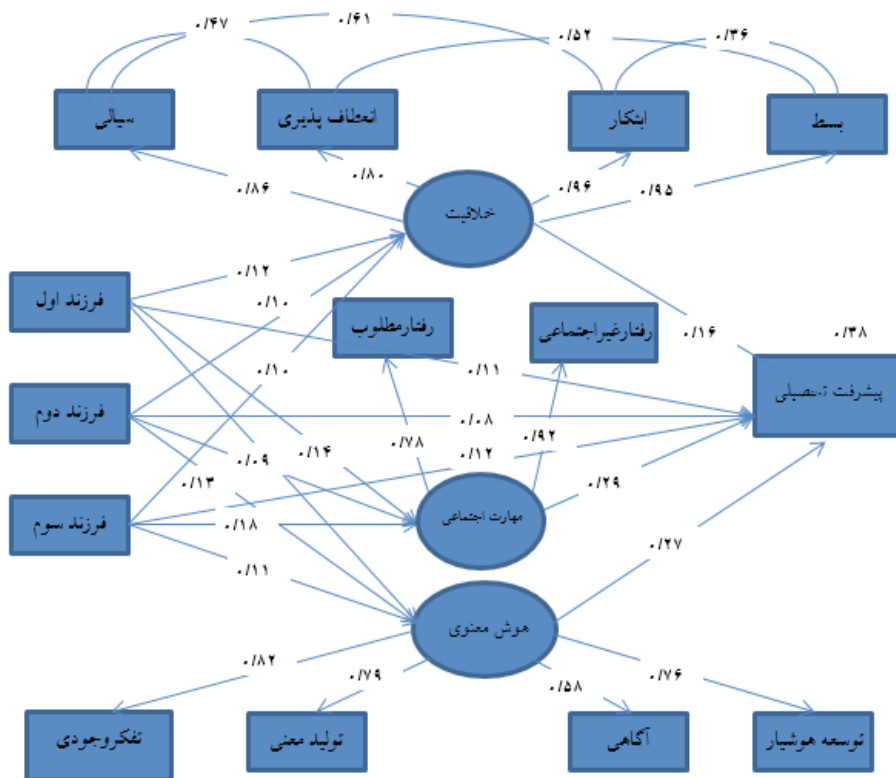
باتوجه به جدول (۳)، مسیرهای ترتیب تولد، هوش معنوی، خلاقیت و مهارت‌های

اجتماعی اثر مستقیم معناداری بر پیشرفت تحصیلی دارند. به ترتیب مهارت‌های اجتماعی (۰/۲۱)، هوش معنوی (۰/۱۸)، فرزند سوم (۰/۱۲)، فرزند اول (۰/۱۱)، خلاقیت (۰/۰۹) و فرزند دوم (۰/۰۸) بیشترین اثر را بر پیشرفت تحصیلی دارند.

جدول ۴: برآورد مستقیم مدل با روش حداکثر درست‌نمایی

متغیر	B استاندارد نشده	B استاندارد شده	R ^۲	معناداری
فرزند اول با میانجی‌گری هوش معنوی بر پیشرفت تحصیلی	۰/۲۶	۰/۱۷	۰/۰۴	۰/۰۰۰
فرزند اول با میانجی‌گری مهارت‌های اجتماعی بر پیشرفت تحصیلی	۰/۳۱	۰/۱۹	۰/۰۵	۰/۰۰۰
فرزند اول با میانجی‌گری خلاقیت بر پیشرفت تحصیلی	۰/۱۹	۰/۱۴	۰/۰۲	۰/۰۰۲
فرزند دوم با میانجی‌گری هوش معنوی بر پیشرفت تحصیلی	۰/۱۹	۰/۱۰	۰/۰۱	۰/۰۰۶
فرزند دوم با میانجی‌گری مهارت‌های اجتماعی بر پیشرفت تحصیلی	۰/۲۵	۰/۱۶	۰/۰۴	۰/۰۰۰
فرزند دوم با میانجی‌گری خلاقیت بر پیشرفت تحصیلی	۰/۲۱	۰/۱۵	۰/۰۳	۰/۰۰۰
فرزند سوم با میانجی‌گری هوش معنوی بر پیشرفت تحصیلی	۰/۲۸	۰/۱۹	۰/۰۵	۰/۰۰۰
فرزند سوم با میانجی‌گری مهارت‌های اجتماعی بر پیشرفت تحصیلی	۰/۳۳	۰/۲۱	۰/۰۶	۰/۰۰۰
فرزند سوم با میانجی‌گری خلاقیت بر پیشرفت تحصیلی	۰/۲۷	۰/۱۸	۰/۰۴	۰/۰۰۰

بر اساس جدول (۴)، از مسیرهای غیرمستقیم در نظر گرفته شده با توجه به مقادیر استاندارد شده (β)، استاندارد نشده (b) و (R^۲) به دست آمده، مسیر ترتیب تولد فرزند اول، دوم و سوم با میانجی‌گری هوش معنوی، مهارت‌های اجتماعی و خلاقیت بر پیشرفت تحصیلی با توجه به مقادیر به دست آمده از معناداری تأیید می‌شوند؛ همچنین به ترتیب بیشترین اثرات مسیر، فرزند سوم با میانجی‌گری مهارت‌های اجتماعی بر پیشرفت تحصیلی (۰/۲۱)، فرزند اول با میانجی‌گری مهارت‌های اجتماعی بر پیشرفت تحصیلی (۰/۱۹)، مسیر فرزند سوم با میانجی‌گری هوش معنوی بر پیشرفت تحصیلی (۰/۱۹)، مسیر فرزند سوم با میانجی‌گری خلاقیت بر پیشرفت تحصیلی (۰/۱۸)، مسیر فرزند اول با میانجی‌گری هوش معنوی بر پیشرفت تحصیلی (۰/۱۷)، مسیر فرزند دوم با میانجی‌گری مهارت‌های اجتماعی بر پیشرفت تحصیلی (۰/۱۶)، مسیر فرزند دوم با میانجی‌گری خلاقیت بر پیشرفت تحصیلی (۰/۱۵)، مسیر فرزند اول با میانجی‌گری خلاقیت بر پیشرفت تحصیلی (۰/۱۴)، مسیر فرزند دوم با میانجی‌گری هوش معنوی بر پیشرفت تحصیلی (۰/۱۰) دارند.

نمودار ۱: مدل نهایی آزمون شده به همراه آماره‌های پیش‌بینی استاندارد شده

بحث و نتیجه‌گیری

هدف از انجام این پژوهش، تعیین نقش واسطه‌ی هوش معنوی، مهارت‌های اجتماعی و خلاقیت در رابطه‌ی بین ترتیب تولد با پیشرفت تحصیلی در دانش‌آموزان بوده است. به‌طور کلی مدل تأیید شده و دارای برازش مناسب است و حاکی از نقش واسطه‌ی هوش معنوی، مهارت‌های اجتماعی و خلاقیت در رابطه‌ی بین فرزند اول، دوم و سوم بودن با پیشرفت تحصیلی است که نشان داده شد 0.38 از پیشرفت تحصیلی با این متغیرها تبیین می‌شود. این نتایج پژوهش با یافته‌های دیگر پژوهش‌ها مانند پوررضاییان (۱۳۹۲)، ابراهیمی پاکیزه و همکاران (۱۳۹۴)، افروز و بابازاده (۱۳۹۱)، مقام و همکاران (۱۳۸۶)، مک نالی و یاین (۲۰۱۵)، کانوی (۲۰۱۶)، هاتز و پانتانو (۲۰۱۵) و لويس و کومار (۲۰۱۶) در جهت تأثیر ترتیب تولد بر پیشرفت و عملکرد تحصیلی با توجه به برخی متغیرهای اجتماعی و روان‌شناختی همسو است؛ براساس نظریه‌ی منابع خانواده، ترتیب تولد عامل

اجتماعی تأثیرگذاری بر کودک است که ویژگی‌های شخصیتی متفاوتی را پدید می‌آورد (لوئیس و کومار، ۲۰۱۶). براساس این نظریه، تولد فرزند جدید باعث تغییرات زیادی در نظام ارتباطی، اقتصادی و هیجانی خانواده می‌شود و فرزند نخست علاوه بر پایه‌ریزی ارتباط با خواهر و برادر کوچک‌تر خود، باید به کاهش توجه والدین و تغییر انتظارات آنها نیز پاسخ دهد (خان و همکاران، ۲۰۱۸). منابع خانوادگی همانند فشارهای روانی، هیجانات، وضعیت اقتصادی هنگامی که فرد جدید به خانواده اضافه می‌شود، تقسیم شده و رسیدگی کمتری به فرزندان را سبب می‌شود (کانی، ۲۰۱۶). نتایج این پژوهش نشان داد که فرزند سوم بهترین تأثیر را بر پیشرفت تحصیلی داراست و در طول یک مسیر بر اساس نظریه الگوی هم‌آمیزی، گواه این است که خانواده پس از داشتن فرزند دوم دچار کاستی‌های روانی و هیجانی و حتی اقتصادی می‌شود که نهایتاً در فرزند سوم این موضوع را جبران می‌کند (هاتز و پانتانو، ۲۰۱۵). در همین راستا براساس نظریات فرهنگی اجتماعی، مهارت‌های اجتماعی از ویژگی‌های اساسی انسان است (آکپان و همکاران، ۲۰۰۱) که هنگام دریافت حمایت‌های گسترده‌تر می‌تواند سبب سازگاری و بهبود عملکردهای متفاوت در موقعیت‌های شغلی، تحصیلی و ارتباطی شود (فاتحی‌زاده و همکاران، ۱۳۹۳)، بسیاری از کودکان میانه در خانواده با توجه به رسیدگی کمتر در خانواده، مهارت‌های اجتماعی مناسب را کسب نمی‌کنند و این امر باعث توسعه مشکلات روان‌شناختی در دوران کودکی و سنین بالاتر خواهد بود (هال و دیپرنا، ۲۰۱۷). نظریه سیستمی در خانواده بیان می‌دارد که منابع خانواده برای فرزندان با ارائه فرصت‌های تعاملی بیشتر به این افراد نه فقط به افزایش کفایت اجتماعی، مفهوم خودمثبت، خلاقیت و سازگاری اجتماعی در آنان منجر می‌شود، بر پیشرفت تحصیلی آنان نیز تأثیر خواهد گذاشت (یادو، ۲۰۱۷)، به‌طوری‌که افراد خلاق و سازگار تحصیلی و محیطی از پیشرفت تحصیلی خوبی نیز برخوردارند (لیایو و همکاران، ۲۰۱۸). در تبیین دیگری براساس دیدگاه پردازش اطلاعات، هنگامی فرد سازگاری بهتری کسب خواهد کرد که از هوش و توان بیان پاسخ‌های مسئله‌دارتر برخوردار باشد وجود مؤلفه‌های هوش معنوی بالاخص مؤلفه تفکر اعتقادی و توانایی مقابله با مشکلات و خودآگاهی در بین دانش‌آموزان، موجب افزایش عزت نفس آنها می‌شود (قربان‌جهرمی و همکاران، ۱۳۹۲). درواقع با تقویت هوش معنوی که یکی از عوامل هم‌آمیزی و منابع خانواده است، در وجود دانش‌آموزان، عزت نفس و خودکنترلی افزایش می‌یابد و بهبود عملکرد و پیشرفت تحصیلی آنها نیز فراهم می‌شود (دوی و همکاران، ۲۰۱۷). این سطح از عملکرد خانواده در محیط

تعاملی همراه با عقاید و باورهای معنوی، نه تنها باعث افزایش میزان یادگیری و استفاده از دانش آموخته می‌شود، این توانایی‌ها شامل حافظه، سرعت پردازش، بیان، قدرت تجسم، آنالیز ادراکی انگیزه و پشتکار است (جاش، ۲۰۱۴).

این پژوهش دارای محدودیت‌هایی بوده است که اصلی‌ترین آن در نظر نگرفتن وضعیت اقتصادی اجتماعی خانواده‌ها بوده است که به نظر می‌رسد در سطح منابع خانواده بسیار تأثیر گذار باشد. دیگر محدودیت این پژوهش محدود شدن به روش‌شناسی بوده که از ابزار پرسشنامه استفاده شده است و برخی از پاسخ‌های آزمودنی‌ها را تحت تأثیر مطلوبیت اجتماعی قرار می‌دهد.

به‌طورکلی باتوجه به تأیید مدل پژوهش پیشنهاد می‌شود که برای ارتقا سطح کمی و کیفی آموزش به دانش‌آموزان در مراکز آموزشی و پرورشی به نقش منابع خانواده و جایگاه فرزند توجه شود و همواره هنگام سنجش ابعاد روان‌شناختی همانند هوش، استعداد، مهارت اجتماعی و خلاقیت این عامل تعیین‌کننده نیز از نگاه متخصصان و آموزندگان دور نماند و خوب به آن توجه کنند.

منابع

- ابراهیمی پاکیزه، ب؛ ابراهیمی عارف، ب و صادقی، ر. (۱۳۹۴). «رابطه ترتیب تولد با هوش هیجانی دانشجویان دختر دانشگاه آزاد اسلامی همدان». کنفرانس ملی پژوهش‌های کاربردی در علوم تربیتی و روان‌شناسی و آسیب‌های اجتماعی ایران، تهران، انجمن توسعه و ترویج علوم و فنون بنیادین و مرکز مطالعات و تحقیقات.
- افروز، غ و بابازاده، پ. (۱۳۹۱). بررسی رابطه بین ترتیب تولد با سبک‌های دلبستگی، ابعاد شخصیت و پیشرفت تحصیلی در نوجوانان شهر تهران. پایان‌نامه کارشناسی ارشد دانشگاه پیام نور تهران.
- امینی، آ. (۱۳۸۷). اعتباریابی پرسشنامه مهارت‌های اجتماعی نوجوانان. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه آزاد اسلامی تهران مرکز.
- رئسی، م؛ احمدی طهران، ه؛ حیدری، س؛ جعفری‌گلو، ع؛ عابدینی، ز و بطحایی، س. (۱۳۹۲). «ارتباط هوش معنوی با شادکامی و پیشرفت تحصیلی در دانشجویان دانشگاه علوم پزشکی قم». مجله ایرانی آموزش در علوم پزشکی، ۱۳ (۵)، ۳۱-۴.
- پوررضاییان، ه. (۱۳۹۲). «تأثیر رتبه تولد بر ویژگی‌های شخصیتی دانشجویان با استفاده از آزمون شخصیتی نئو»، مطالعات روان‌شناسی بالینی، ۳، ۱۱، ۲۷-۱.

حاجیان، ا؛ شیخ‌الاسلامی، م؛ همایی، ر؛ رحیمی، ف و امین‌الرعا، م. (۱۳۹۱). «رابطه هوش معنوی و هوش هیجانی». ویژه‌نامه سلامت و روان، ۱۰، ۶ (۲۷)، ۵۰۰-۵۰۸.

حسن‌زاده، ر و ایمانی‌فر، پ. (۱۳۹۱). «رابطه خلاقیت و عزت نفس با پیشرفت تحصیلی نوجوانان و جوانان». نشریه جامعه‌شناسی مطالعات جوانان؛ ۱، ۳: ۵۵ - ۶۵.

فاتیح‌زاده، م؛ نصراف‌فهرانی، ا و فتحی، ف. (۱۳۹۳). «بررسی کیفی عملکرد دبیرستان در ایجاد و پرورش مهارت‌های اجتماعی دانش‌آموزان». نشریه مجله روانشناسی، ۹، ۲ (۳۴): ۱۶۵-۱۸۵.

قربان جهرمی، ر؛ حجازی، ا؛ اژه‌ای، ج؛ خدایاری فرد، م. (۱۳۹۲). «بررسی نقش میانجی اهداف پیشرفت در رابطه بین نیاز به خاتمه و درگیری شناختی: اثر بافت تعلل‌ورزی». علوم تربیتی و روان‌شناسی، ۲، ۴، ۸۷-۹۹.

عاشوری، ج؛ آزاد‌مرد، ش؛ جلیل‌آبکنار، س و معینی‌کیا، م. (۱۳۹۲). «الگوی پیش‌بینی پیشرفت تحصیلی براساس راهبردهای شناختی و فراشناختی، جهت‌گیری هدف‌های پیشرفت و هوش معنوی در درس زیست‌شناسی»، روان‌شناسی مدرسه، ۲، ۴، ۱۱۸-۱۳۶.

عابدی، ج. (۱۳۷۲). «خلاقیت و شیوه‌های نو در اندازه‌گیری آن». پژوهش‌های روان‌شناختی، شماره ۱ و ۲.

غباری بناب، ب؛ سهرابی، ف؛ خرمی مارکانی، ع؛ زمانپور، ع و راقیبیان، ر. (۱۳۹۴). تدوین مبانی نظری و طراحی مقیاس هوش معنوی. طرح پژوهشی دانشکده روان‌شناسی و علوم تربیتی دانشگاه تهران.

کاظمی، ف؛ نادری، ح؛ هاشمی، س و میکائیلی، ف. (۱۳۹۵). «محیط اجتماعی و خلاقیت: بررسی تأثیر جو دانشگاه بر پیشرفت خلاقانه دانشجویان». پژوهش‌های روان‌شناسی اجتماعی، ۴، ۶، ۲۲.

کمالجو، ع؛ نریمانی، م؛ عطادخت، ا؛ ابوالقاسمی، ع. (۱۳۹۵). «مدل علی تأثیرات هوش معنوی و اخلاقی بر روابط فرازناشویی با واسطه‌های شبکه‌های مجازی و رضایت زناشویی». پژوهش‌های روان‌شناسی اجتماعی، ۴، ۶، ۲۴.

نجفی، م؛ سپیده، م و عرب خزائلی، ن. (۱۳۹۰). «چالش‌های بازدارنده خلاقیت در مراکز پیش از دبستان شهر تهران از دیدگاه مربیان». مجموعه مقالات همایش خلاقیت‌شناسی دانشگاه فردوسی مشهد.

مقامع، ا؛ افروز، غ؛ سیف، س و حمیدی، م. (۱۳۹۶). «رابطه سن ورود به پایه اول با پیشرفت تحصیلی، سازش-یافتگی اجتماعی و میزان خلاقیت در دانش‌آموزان پایه‌های دوم و پنجم ابتدائی، سوم راهنمایی و سوم متوسطه شهر تهران»، فصلنامه علمی-پژوهشی خانواده و پژوهش، ۵، ۴، ۱۷-۱.

Akpan, M. U., Ojinnaka, N. C., & Ekanem, E. (2010). Behavioral Problems

- among School Children in Nigeria. South Africa Journal of Pediatrics, 16 (2): 50-55.
- Ashoori, J., Azadmard, S. H., Jalil, A. S., & Moeini, K. M. (2014). A Prediction Model of Academic Achievement Based on Cognitive and Metacognitive Strategies: Achievement Goals Orientation and Spiritual Intelligence in Biology. Journal of School Psychology, 2 (4): 118-136.
- Barclay, K., & Myrskylä, M. (2016). Advanced Maternal Age and Offspring Outcomes: Reproductive Aging and Counterbalancing Period Trends. Population and development review, 42 (1): 69-94.
- Cisheng, W., Shah, M. S., Jamala, B., Aqeel, M., Ahmed, A., & Gul, M. (2017). The Moderating Role of Spiritual Intelligence on the Relationship between Emotional Intelligence and Identity Development in Adolescents. Foundation University Journal of Psychology, 1 (1): 78-103.
- Cooney, J. M. (2016). Nature Or Nurture?: An Analysis of the Association Between Birth Order, Attachment, Need to Belong and Academic Achievement in College Students. PhD Thesis, Sage Colleges.
- Devi, R. K., Rajesh, N. V., & Devi, M. A. (2017). Study of Spiritual Intelligence and Adjustment among Arts and Science College Students. Journal of religion and health, 56 (3): 828-838.
- Gajda, A., Karwowski, M., & Beghetto, R. A. (2017). Creativity and Academic Achievement: A Meta-Analysis. Journal of Educational Psychology, 109 (2): 269.
- Gresham, F. M., & Elliott, S. N. (1990). Social skills rating system: Manual. American Guidance Service.
- Hall, G. E., & DiPerna, J. C. (2017). Childhood Social Skills as Predictors of Middle School Academic Adjustment. The Journal of Early Adolescence, 37 (6): 825-851.
- Hotz, V. J., & Pantano, J. (2015). Strategic Parenting, Birth Order, and School Performance. Journal of population economics, 28 (4): 911-936.
- Joshi, A. (2014). Study of Spiritual Intelligence and Emotional Intelligence Related Abilities of Teacher Trainees in Relation to their Gender and Some Socio Educational Factors.
- Khan, R. M. S., Nawaz, K., Khan, R. M. S., Yaseen, S. (2018). Relationship between Birth Order, Personality and Academic Performance. Rawal Medical Journal, 43 (1): 39-44.
- Liao, Y. H., Chen, Y. L., Chen, H. C., & Chang, Y. L. (2018). Infusing Cre-

- active Pedagogy into an English as a Foreign Language Classroom: Academic Achievement, Creativity, and Motivation. *Thinking Skills and Creativity*, 29: 21-223.
- Louis, P. T., & Kumar, N. (2016). Does Birth Order and Academic Proficiency Influence Perfectionistic Self-Presentation among Undergraduate Engineering Students? A Descriptive Analysis. *Indian Journal of [sycho-logical Medicine*, 38 (5): 424.
- McNally, E., & Yuen, E. (2015). The Effects of Birth Order on Academic Success. *The University of Tampa Institutional Repository*, 1 (1).
- Molaei, S., SheikhiFini, A. A., & Rahmani, M. N. (2018). The Role of Creative Minds (Creativity) in the Process of Academic Achievement. *Iranian Journal of Positive Psychology*, 4 (1).
- Nosrati, F., Rahiminejad, A., & Ghayoomi, N. A. (2018). The Relationship between Parental Attachment, Spiritual Intelligence and Gender with Psychological Well-Being in Gifted Students. *Journal of School Psychology*, 6 (4): 176-198.
- Rastegar, M., & Fatemi, M. A. S. (2017). The Interplay of Self-Actualization, Creativity, Emotional Intelligence, Language and Academic Achievement in Gifted High School Students. *International Journal of Psychology*, 11 (1).
- Safari, H., Jenaabadi, H., Salmabadi, M., & Abasi, A. (2016). Prediction of Academic Aspiration Based on Spiritual Intelligence and Tenacity. *Education Strategies in Medical Sciences*, 8 (6): 7-12.
- Sogolitappeh, F. N., Hedayat, A., Arjmand, M. R., & Khaledian, M. (2018). Investigate the Relationship between Spiritual Intelligence and Emotional Intelligence with Resilience in Undergraduate Students. *International Letters of Social and Humanistic Sciences Submitted*, 28: 10-18.
- Sultan, S., Khan, M. A., & Kanwal, F. (2017). Spiritual Intelligence Linking to Leadership Effectiveness: Interceding Role of Personality Traits. *PEO-PLI: International Journal of Social Sciences*, 3 (2).
- Wibrowski, C. R., Matthews, W. K., & Kitsantas, A. (2017). The Role of a Skills Learning Support Program on First-Generation College Students' Self-Regulation, Mmotivation, and Academic Achievement: A Longitudinal Study. *Journal of College Student Retention: Research, Theory & Practice*, 19 (3): 317-332.
- Yadav, M. (2017). Study of Academic Achievement of Senior Secondary School Students in Relation to their Emotional Intelligence Creativity and Family Relationship.